

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

О.Іщенко

аспірант кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут»

У статті наведені дані дослідження, проведеного серед іноземних студентів вищих навчальних закладів України, Росії та Білорусі, що дозволили зробити висновки щодо протікання процесу інтернаціоналізації освітнього середовища на інституціональному рівні в Україні. Визначено деякі сучасні філософські пошуки, що слугують підґрунтям наведеного в статті авторського дослідження. Зроблено висновки щодо поліпшення протікання процесу соціальної адаптації іноземних студентів в умовах українських ВНЗ.

Ключові слова: інтернаціоналізація, освітнє середовище, соціальна адаптація, вторинна адаптація.

Проблеми, пов'язані із успішною соціальною адаптацією людини в будь-якому новому для неї середовищі, хвилювали не одне покоління вчених як різних часів, так і різних спеціальностей. Такі проблеми є невирішеними і на даний час, – час, коли постають нові виклики як у суспільній практиці загалом, так і в її окремих підсистемах та галузях. До найважливіших аспектів проблеми можливо віднести процес проходження адаптації студентами під час навчання у іншій країні. Важливість вирішення даної проблеми визначається не тільки важливістю розвитку освітньої галузі як потенціалу розвитку будь-якого суспільства, а й тому, що у сучасному суспільстві дослідження такого напрямку можуть виступати інтегративною основою поставання окремого індивіда, будь-якої малої або великої соціальних груп, а можливо навіть нації, і людства в цілому. Немає потреби говорити про те, наскільки актуальними для України є дослідження у напрямку пошуку нових методів інтернаціоналізації молоді, залучення її до надбань світової культури, виховання у дусі толерантності. Поступове вирішення проблем, пов'язаних зі створенням умов для отримання якісної освіти іноземцями, говоритиме не тільки про покращення іміджу нашої країни, а й про надолуження втраченого з роками освітнього потенціалу України.

Проблемам проходження успішної соціальної адаптації в різних соціальних групах, різним аспектам вторинної соціалізації у ВНЗ, а також особливостям міжкультурних та кроскультурних комунікацій в освітньому просторі приділялось і приділяється чимало уваги серед вчених-соціологів, які спираються на результати емпіричних соціологічних досліджень. Дещо в меншій мірі розроблена дана проблема на теоретико-філософському рівні. Проте, на нашу думку, в сучасних філософських дослідженнях можливо знайти джерела, в

яких започатковано пошуки шляхів розв'язання даної проблематики. Так, досить актуальним є соціально-філософське дослідження проблеми буттєвісного укорінення людини, здійснене Цимбал Т.В., що розглядається як онтологічна, соціокультурна категорія і екзистенціал, що «з точки зору автора, являє собою розуміння «внутрішнього» духовного стрижня «зовнішньої» людини як смислостворюючої константи буття і потреби особистісного самовизначення в умовах проблемного буття» [4, 20]. З іншого боку, у ВНЗ, в яких навчаються іноземні студенти, що виступають суб'єкт-об'єктом соціальної адаптації, створюється особливе інтернаціональне освітнє середовище, що являє собою складне поєднання матеріальних та духовних цінностей, що взаємодоповнюючи одне одного формують особливу освітню практику, цілісність, сформовану в актуальних освітніх ситуаціях, тому особливо актуальною є дисертаційне дослідження Рибки Н.М. «Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аспект». Так, дослідниця вважає, що поняття «єдиний освітній простір» включено в систему таких філософських і соціально-філософських категорій, як «простір і час» – «соціальний простір» і «соціальний час», а створення єдиного освітнього простору, на підставі принципу «безперервності освіти», є відповіддю на глобальні інституційні трансформації [2,19].

Дослідження особливостей формування інтернаціонального освітнього середовища вимагає з'ясування міжкультурних комунікативних зв'язків в ньому. В цьому плані цікавим для нас виявилось дослідження М'язової І. щодо соціально-філософського аналізу змісту, сутності та особливостей прояву міжкультурної комунікації. Авторка вказує на деякі «протиріччя міжкультурної комунікації: між глобальним і локальним, між традиціями і новація-

ми, між посиленням національної ідентичності і придбанням індивідом маргінального статусу, між індивідуальними і соціальними цінностями, релігійні протиріччя» [1, 15]. На пошуки шляхів вирішення даних протиріч й направлені сучасні філософські та соціологічні дослідження.

Огляд наукових праць, що містять результати соціологічних досліджень з досліджуваної тематики показав, що в Росії та Білорусі цьому питанню приділяється достатньо уваги, в Україні ж існує певний вакуум інформації щодо особливостей протікання процесу соціальної адаптації іноземних студентів та формування особливого інтернаціонального освітнього середовища у ВНЗ, в яких поряд із вітчизняними студентами навчаються іноземці. На нашу думку, варто застосувати компаративну методологію, для чого використаємо для дослідження результати соціологічного дослідження проведеного в Україні, Росії та Білорусі.

В.М.Філіпова робить висновок, що необхідно здійснювати управління процесами інтернаціоналізації та глобалізації академічного середовища, при чому робити це потрібно на всіх рівнях, зазначених у назві статті [3]. Погоджуючись із автором, ціллю даної публікації визначаємо дослідження особливостей протікання процесу інтернаціоналізації освітнього середовища саме на інституціональному рівні та в порівнянні із аналогічними процесами в інших країнах.

В основу даної статті покладено результати соціологічного дослідження, що було проведено нами в 2010 р., в ході якого були отримані дані щодо особливостей проходження соціальної адаптації та вторинної соціалізації іноземних студентів у ВНЗ різних країн. Так, дослідження було проведено у таких країнах як Росія, Білорусія та Україна. Отримані результати дозволили не тільки отримати інформацію щодо мовної, культурної та побутової складових процесу соціальної адаптації та порівняти дані різних країн, а й отримати емпіричну інформацію щодо особливостей функціонування інтернаціонального освітнього середовища.

Методом анонімного опитування в Білорусії було опитано 385 студентів-іноземців, в Росії – 152, і в Україні – 164 студенти. Загальна кількість студентів, що взяли участь в опитуванні складає 704 студенти. Специфіка дослідження та важкодосяжність об'єкту дослідження детермінувала використання доступного типу вибірки. В цілому у дослідженні взяли участь представники таких регіонів як Південно-Східна Азія (Китай, Корея, В'єтнам, Монголія), країни Близького Сходу (Туреччина, Сирія, Ліван), країни СНД (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Україна, Армения, Молдова), країни Африки (Кенія, Камерун, Туніс, Лі-

вія), країни Європи (Франція, Велика Британія, Іспанія, Німеччина, Польща, Греція, Румунія, Сербія, Швеція, Чехія, Італія, Хорватія), країни Прибалтики (Латвія, Естонія), країни Латинської Америки (Аргентина, Куба, Колумбія, Чилі), Індія і Пакистан, США, Канади та Мексики, а також представник інших країн.

На основі вивчення реальних ситуацій міжкультурного контакту встановлено, що еволюція сприйняття людини, що попала в нову для себе культуру відбувається у три основні етапи. У ряді випадків, коли йдеться про індивідуальне сприйняття, виділяють також нульовий етап, який зазвичай має місце напередодні безпосереднього контакту і пов'язаний з попереднім ознайомленням з ситуацією, формуванням перших вражень і плануванням загальної стратегії поведінки в новому культурному середовищі. Такий нульовий етап у іноземних студентів, що збираються виїхати на навчання в іншу країну, зазвичай проходить ще на Батьківщині після прийняття рішення про навчання та проходження усіх організаційних процедур.

Результати проведеного дослідження проведеного в Україні засвідчили, що лише 17,8 % іноземних студентів зовсім не готувалися до відбуття на навчання до України. А найбільш поширеними методами підготовки до переїзду були: зустрічі з людьми, що навчалися або працювали в Україні – 44,2 % респондентів готувалися саме так. 30,1 % респондентів читали інформацію про країну на рідній мові. Цікавим є те, що тільки 11 % майбутніх студентів попередньо вивчали мову країни, де вони планували навчатися. Дещо вищим цей показник є в Росії: російську до відбуття на навчання вивчали вже 18,4 % майбутніх студентів. Безперечно, було б найвічним вважати, що іноземні студенти, що приїждять на навчання в нову для себе країну, а значить і в нове лінгвістичне середовище, знатимуть мову країни ВНЗ заздалегідь. Мовне питання стоїть на даний час в українських вишах, що готують іноземців, досить гостро. З іншого боку, немає студентів без викладачів, тому вирішення даного питання також лежить в руслі підготовки нових методик викладання вітчизняної мови для іноземців, та викладання технічних та гуманітарних дисциплін із урахуванням мовних особливостей студентів.

На наступному після нульового, етапі знайомства із новою для майбутнього студента країною – вже по його прибутті для навчання на першому курсі або підготовчому факультеті, студент зазвичай наповнений оптимізмом, не дарма цей етап умовно називають «медовий місяць». Це час, коли відбувається знайомство із новими культурними практиками, коли студент ще не відчув важкості навчання на повну міру, він має гарний настрій та впевненість в успішній взаємодії із оточую-

чими. Учасникам дослідження було запропоновано згадати, що найперше, по прибутті на навчання їм сподобалось. Отримані результати засвідчили: 24,1 % респондентів, що навчаються в Україні, відразу після прибуття до країни навчання, сподобались найбільше особи протилежної статі, 22,2 % студентів – місто з пам'ятками, 19,8 % – погодні умови. І вже тільки потім – 14,8 % – університет. Сам процес навчання зайняв в даному рейтингу передостаннє місце (5,6 %), не випередивши виключно кухню, що запам'яталась лише 1,2 % студентів. На жаль, такі результати свідчать не лише про яскраво виражений «медовий місяць» у іноземців, що прибувають на навчання в Україну. Це також опосередковано може говорити про інтелектуальний та культурний рівень абітурієнтів, їх невідповідність та неналаштованість на серйозне навчання у ВНЗ. Для порівняння приведемо результати, отримані в Росії та Білорусі. Так, студенти, що навчаються в Росії виявили вищий культурний рівень, їх трійка виглядає наступним чином: місто з пам'ятками – 43,4 %, університет – 29,6 %, самостійність та незалежність – 19,7 %. В Білорусі більшості студентів (35,7 %) запам'ятались люди, що мешкають в країні, 30,5 % – університет, майже чверті студентів – 24,7 % – запам'яталось місто з пам'ятками.

На жаль, опосередковане підтвердження думки про посередній рівень культурної та інтелектуальної підготовленості абітурієнтів, що обирають українські виші, отримуємо і у відповідях студентів щодо факторів впливу при виборі країни майбутнього навчання. Більшості студентів в усіх країнах дослідження країну навчання порекомендували родичі, батьки або друзі. Щодо інших факторів вибору країни на-

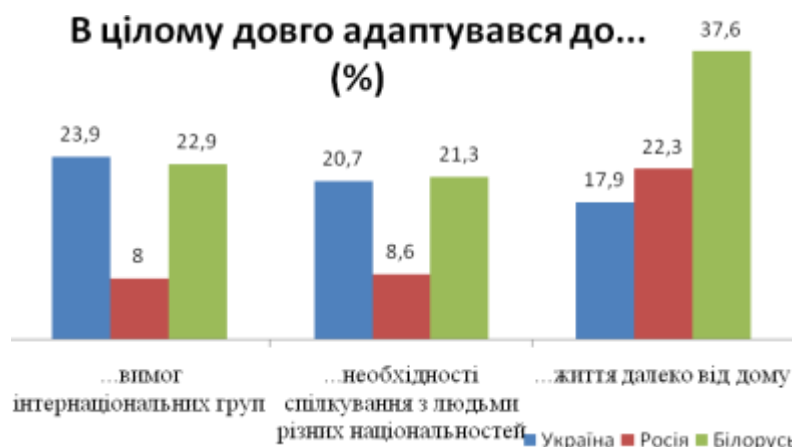
вчання, то, на нашу думку, важливими є наступні моменти. 19,5 % іноземних студентів з України зізналися, що їм було легше вступити до українського ВНЗ, аніж в університет в їх країні. 15,2 % українських іноземців привабила вартість навчання. В Росії ж після поради близьких, 32,2 % студентів зазначили, що вони чули або читали про умови отримання освіти саме в Російській Федерації. 29,6 % респондентів зазначили, що хотіли б пожити в даній країні. Лише 9,9 % російських іноземців зазначили, що їх привабила саме вартість навчання і лише 5,3 % студентів визначили, що вступити до російського ВНЗ їм було легше, ніж в аналогічний виш на Батьківщині.

Що ж до дослідження безпосередньо процесу проходження соціальної адаптації, то в рамках статті висвітимо результати щодо швидкості проходження адаптації до деяких складових навчального та позанавчального процесу, за оцінками самих студентів, та основних агентів адаптації, що допомагають студентам пройти вторинну соціалізацію у ВНЗ.

Підвищення академічної мобільності в освітній галузі останнім часом сприяло збільшенню впливу інтернаціоналізації на освітній процес не тільки в групах та факультетах, де безпосередньо навчаються іноземці, а й загалом в університетах. Іноземцям же ще складніше – вони відчують на собі не тільки вплив інтернаціоналізації, а й наслідки життя далеко від дому. Так, в Україні 23,9 % іноземців в цілому довго адаптувалися до вимог інтернаціональних груп, з іншого боку, тільки 17,9 % студентів в цілому довго адаптувалися до життя далеко від дому. Для порівняння в Білорусі аналогічний показник складає 37,6 %. Результати відповідей зображено на діаграмі 1.

Діаграма 1.

Розподіл відповідей респондентів «В цілому довго» на запитання анкети: «Згадайте, наскільки швидко Ви адаптувалися до..»

Цікавою вивилась і наступна інформація щодо впливу інтернаціоналізації на освітнє

середовище. Навчаючись у ВНЗ, всі без винятку студенти крім запланованого навчальними

програмами обсягу знань, опановують й інші практичні навички та вміння. Тому, ми припустили, що навчання в іншій країні дозволить студентам набути додатково вміння жити в інтернаціональному середовищі. І дійсно, 87,3 % респондентів, що навчаються в Україні, позитивно відповіли на дане запитання.

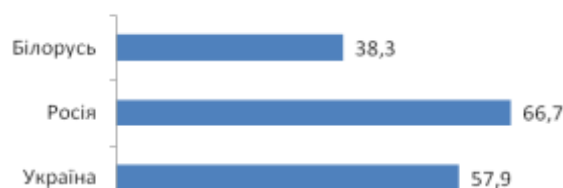
Що ж до показника самооцінки студентами стану соціальної адаптації на даний мо-

мент, то в Україні 5,7 % респондентів зазначили, що вони взагалі не адаптувалися до умов їх навчального закладу. Що ж до інших країн, то серед тих країн, чиї студенти повністю адаптувалися до умов навчальних закладів пере-дує Росія, там 57,9 % студентів обрали даний варіант відповіді (див. діаграму 2).

Діаграма 2.

Розподіл відповідей респондентів, які повністю адаптувалися до умов навчальних закладів

Я повністю адаптувався до умов мого навчального закладу, %

Що ж до проблем, з якими найчастіше доводиться стикатися іноземним студентам під час навчання в іншій країні, то насамперед, серед них першість займають проблеми матеріального характеру та побутові проблеми, а для України актуальною також є проблема забезпечення власної безпеки. За відомою пірамідою потреб А. Маслоу потреби в особистісному зростанні, в які входить і процес пі-

знання та навчання, не можуть бути забезпеченими, якщо не забезпеченими є потреби нижчого рівня, а саме фізіологічні (матеріально-побутові потреби) та потреба власної безпеки. В Україні, на жаль, хоча й найнижчий показник з побутових проблем (15,9 %), але найвищий із забезпечення власної безпеки. Інші результати приведено в Таблиці 1.

Таблиця 1.

Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети: «З якими проблемами під час навчання Вам доводиться найчастіше стикатися?»

	Матеріальні проблеми	Забезпечення власної безпеки	Побутові проблеми	Непорозуміння із однокурсниками	Непорозуміння із викладачами або керівництвом навчального закладу	Мовні проблеми
Україна	22.9	40.1	15.9	4.5	17.2	33.8
Росія	37.7	2	39.7	6.6	7.3	37.1
Білорусь	30.7	9.2	37.8	4.9	6.8	38.6

Що ж до агентів вторинної соціалізації у ВНЗ, важливість яких важко переоцінити, то дане поняття ми операціоналізували за допомогою питань щодо того, хто більшою мірою допоміг студентам адаптуватися до нових умов навчання та проживання, та до кого вони мають найбільшу довіру зараз, тобто до кого звертатимуться при виникненні у них проблемних ситуацій.

Результати дослідження засвідчили, що в усіх випадках найбільшу допомогу при первинній адаптації надають студентам – інші студенти. Тільки якщо в Україні та Білорусі варіант «Студенти – мої співвітчизники» обрали відповідно 53,5 % та 43 % респондентів, то в Росії даний варіант хоча і набрав 42,4 % відповідей іноземців, був випереджений варіантом «Студенти інших національностей», який

набрав 47 %. Взагалі, в російських ВНЗ розподіл відповідей респондентів на дане запитання виявився досить цікавим. Так, до двох зазначених вище варіантів не наблизився жоден інший, наприклад, співробітники гуртожитків допомогли виключно 6 % студентів, а викладачі – лише 5,3 % іноземних студентів. В Україні та Білорусі навпаки в даному процесі у великій мірі допомогли викладачі, другий по популярності варіант, який обирали студенти, і який набрав 23,9 % та 28,9 % в Україні та Білорусі відповідно.

Що ж до наступного із зазначених аспектів проходження соціалізації, то при виникненні у студентів проблемних ситуацій, вони найперше звертатимуться до деканатів факультетів, на яких вони навчаються та до своїх землячів. Існують деякі відмінності за країнами проведення дослідження. Так, в Білорусі, наприклад, повагою студентів користується також посольства країн, з яких приїхали студенти, їх там обирають 26,3 % студентів. В усіх країнах певним рівнем довіри користуються органи студентського самоврядування, їх рівень довіри коливається від 10,5 % в Білорусі, 15,3 % в Україні до 16,1 % в Росії.

Соціальна адаптація іноземних студентів в інтернаціональному освітньому середовищі є сукупністю складних процесів, що відбуваються на різних рівнях соціальної організації і соціальних взаємодій.

Вирішення проблем проходження соціальної адаптації іноземними студентами та подальше успішне протікання процесу інтернаціоналізації освітнього середовища в Україні вимагає ефективного та активного втручання з боку освітніх кіл у визначені процеси. Зупинимось наостанок, лише на деяких з них.

В умовах зростання конкуренції за залучення іноземних студентів, вкрай необхідним є підняття академічного рейтингу українських ВНЗ на світовій арені. Такий висновок не повинен давати приводів для перебільшеного смутку. Якість освіти України ще досить залишається на досить високому рівні, особливо технічної освіти, і навіть в порівнянні із провідними ВНЗ близького та далекого зарубіжжя. Тому, йдеться швидше про організацію розповсюдження інформації про саму можливість навчання в нашій країні, її особливості та конкурентні переваги.

Необхідно не зупинятися на шляху підготовки нових методик викладання вітчизняної мови для іноземців, та викладання технічних та гуманітарних дисциплін із урахуванням мовних особливостей студентів.

Враховуючи контингент іноземців, що обирають саме Україну для отримання вищої освіти, необхідне поглиблення гуманітарної складової їх навчання, що, в свою чергу, не тільки якісно поліпшить процес проходження соціальної адаптації іноземцями, а й обов'язково сприятиме формуванню повноцінної особистості, проходженню вторинної соціалізації, підвищенню загального культурного рівня студентів. На жаль, на даний час сучасна освіта має тенденцію до згортання гуманітарної складової у підготовці, що неодмінно може негативно позначитись не тільки на підготовці іноземців, а й українських студентів.

Процес проходження соціальної адаптації іноземними студентами можливо суттєво покращити, якщо взяти до уваги той факт, що більшості іноземців допомогли адаптуватися студенти таких же національностей як вони самі, але які вже пройшли цей процес. Залучення таких студентів на добровільній основі до запланованих культурних заходів іноземних та вітчизняних студентів сприятиме не лише прискоренню процесу адаптації майбутніх студентів, але й розвиватиме толерантне ставлення в загальному студентському середовищі.

Крім того, для України актуальним залишається створення умов, в яких усі аспекти навчального процесу поєднувалися б із загальною толерантною атмосферою та особистою безпекою, особливо, в місцях тісного проживання та навчання іноземних студентів.

Отже, ми висвітили виключно загальні особливості протікання процесу соціальної адаптації іноземних студентів до умов інтернаціонального освітнього середовища в Україні, зробили порівняльний аналіз з аналогічними показниками у інших країнах. Доцільним вбачається подальше з'ясування національних та релігійних відмінностей, дослідження зміни ціннісних орієнтацій іноземців та отриманих іноземцями на навчанні практичних навичок та знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. М'язова І.Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філософ. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / М'язова Ірина Юріївна; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 15 с.

2. *Рибка Н.М.* Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Рибка Наталія Миколаївна; Одеський національний політехнічний університет. – Одеса, 2005. – 21 с.
3. *Филлипов В.* Четыре ступени интернационализации: управление процессами интернационализации высшего образования на глобальном, региональном, национальном и институциональном уровне / В.Филлипов // Высшее образование сегодня. – 2010. – №6. – с.4-8
4. *Цимбал Т.В.* Буттєвісне укорінення людини як соціально-філософська проблема: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Цимбал Тетяна Володимирівна; Криворізький державний педагогічний університет. – К., 2004 – 22с.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2010 р.